

УДК 378:504(477)

Надія Черновол

ВАЛЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Серед чинників, які прямо або опосередковано впливають на навколишнє природне середовище, чільне місце посідають результати діяльності фахівців інженерного профілю. Формування екологічної компетентності інженерів є особливо важливим у наш час, коли постала нагальна необхідність вирішення головної проблеми цивілізації – проблеми виживання і збереження навколишнього природного середовища. Не зважаючи на позитивні зрушення та рішення, екологічні проблеми продовжують витіснятися економічними та соціально-політичними негараздами.

Проблеми екологічної освіти в Україні досліджують В. Деркач, М. Кисельов, Л. Лук'янова, Л. Титаренко, С. Шмалей та інші. Проблема екологічної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів розглядається у працях Л. Білик, Г. Глухової, С. Сапожникова, І. Солошич та ін.

Одним з основних завдань екологічної освіти вищих технічних навчальних закладів є формування та розвиток у майбутніх інженерів умінь прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей, приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, а також виховання глибокої поваги до власного здоров'я. Спрямування процесу навчання на досвід традиційного природокористування корінних жителів регіону, звернення його до звичаїв і вірувань є запорукою збереження здоров'я як людей, так і довкілля. Тему здоров'я прямо й опосередковано розвинуто в дослідженнях Л. Білик, С. Ключки, П. Ліпського, Т. Шпирко та ін.

Залежність здоров'я від оточуючого середовища виводить на місце основної мотиваційної складової регіональний компонент, що висвітлено в дослідженнях С. Вадзюк, В. Кондратюк, Г. Столяренко, Н. Фоміної. У наукових працях активно розглядаються питання краєзнавства, доступності екологічного матеріалу, врахування єдності екологічної освіти з політехнічною, становлення еколога-валеологічної основи в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Мета статті – здійснити аналіз проблеми усвідомлення і розуміння студентами цінності здоров'я у навчально-виховному процесі вищого технічного навчального закладу.

Комплексність і міждисциплінарність екологічної освіти передбачає наявність екологічної тематики, зокрема тематики регіональних проблем і шляхів їх подолання та регіональних екологічних особливостей території України, в більшості навчальних дисциплін.

Основною метою екологічної освіти вищих технічних навчальних закладів у контексті досліджуваної нами проблеми є формування і розвиток у майбутніх інженерів: вмінь прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей; вмінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища; усвідомлення особистої відповідальності за свої рішення; виховання глибокої поваги до власного здоров'я; усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку; вмінь і навичок самостійної діяльності.

Успішне виконання вказаних завдань можливе лише за умови гнучкості навчальних планів, відповідного рівня науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, вдалого поєднання теоретичної та практичної підготовки, постійного вдосконалення організаційних форм навчання з обов'язковою його екологізацією, орієнтації студентів на науково-дослідну діяльність із проблем довкілля.

Практична реалізація завдань екологічної освіти у системі вищої освіти здійснюється ступенево, зокрема засобами дисципліни “Основи екології”, курс якої об'єднує різні знання про взаємозв'язки в системі “людина – природа – суспільство” та шляхом екологізації навчальних дисциплін.

У наукових працях [5; 7; 11] висвітлюється становлення еколого-валеологічної основи в освітньому середовищі вищого навчального закладу, а “для висвітлення суті формування валеологічної обізнаності в контексті екологічної компетентності” [5, с. 96] пропонується загальне визначення еколого-валеологічної компетентності студентів, яка трактується як здатність особистості, спрямована на “збереження фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я та розуміння прямої взаємозалежності благополуччя людини від стану навколишнього природного середовища...” [5], а також обґрунтовується необхідність нових підходів до екологізації навчального процесу. Інноваційні зміни, які стосуються освітньо-професійних програм підготовки, використання навчальних технологій, істотно впливають на якість підготовки фахівців. Оскільки введення курсу валеології в навчальні програми – проблемне питання для технічних ВНЗ, по можливості екологічно наповнювати необхідно всі відповідні дисципліни. З огляду на складність вирішуваної проблеми “більшістю вчених утверджується теза про необхідність розробки нового екологічного змісту і вибору ефективних на-

прямів вивчення навчальних предметів у контексті ... цінності екології як гуманістичного чинника існування людства” [10, с. 34]. Допоміжним у цьому процесі є розроблений на регіональному матеріалі курс загальної екології з наведеними прикладами реальних екологічних ситуацій в області, районі, місті, селі, які цікавлять найбайдужіших студентів, та звернення до екологічної психопедагогіки.

В. Оржеховська зазначає, що здоров'я людини розглядається як полікатегорійний складний феномен глобального значення, як “явище системного характеру, динамічне, яке постійно взаємодіє з оточуючим середовищем, що у свою чергу, систематично змінюється” [8]. Г. Мешко аналізує розроблену Н. Самоукіною 5-етапну програму, спрямовану на психологічний захист від стресу (екологія духовного світу, екологія думок, почуттів і переживань, екологія несвідомого й екологія способу життя людини). Різними шляхами запроваджуються курси, наприклад, у газеті “Аргументи і факти – плюс” – курс під рубрикою “Валеологія” [9].

У ВНЗ читаються різні курси природоохоронного змісту (“Екологічне право”, “Екологічна політика”, “Соціальна екологія”, “Економіка природокористування” та інші дисципліни), навчальні плани вищих технічних навчальних закладів передбачають залежно від профілю також певний курс блоку прикладних екологічних дисциплін, таких як “Урбоекологія”, “Екологічні проблеми енергетики”, “Екологічні проблеми транспорту” тощо. Однак проведене нами опитування студентів дає підстави стверджувати, що вони мають поверхневе уявлення про вплив навколишнього середовища на їх психічне та соціальне здоров'я. Це спричинено недостатнім еколого-психологічним наповненням змісту спеціальних дисциплін і недоліками практичної підготовки. Відтак, важливо проводити спеціальні дослідження (анкетування, тестування тощо) з метою визначення динаміки рівня мотивації студентів до екологічних аспектів професійної діяльності з використанням, наприклад, тесту “Індекс ставлення до здоров'я”, тесту на визначення рівня розвитку інтенсивності суб'єктивного ставлення до природи непрагматичної модальності, запропонованих С. Дерябо та В. Ясвіним [2, с. 75-87; 3, с. 61-70].

У багатьох наукових дослідженнях екологічна освіта визначається як підґрунтя освіти для стійкого розвитку. Так, Є. Борщук, аналізуючи ключові ідеї ОСР, називає екологію і здоров'я, екологію і моральність, екологію і психологію основними пріоритетами її системи [1, с. 405]. Нова модель освіти у поєднанні зі стратегією стійкого розвитку, розвиваючись на основі синтезу трьох основних сучасних підходів (базуються

на розроблених С. Дерябо та В. Ясвіним положеннях [3, с. 284]): “тенденції формування сучасних екологічних уявлень, тенденції формування нового ставлення до природи і тенденції формування нових стратегій і технологій взаємодії з природою” [6], повинна вирішити головну проблему цивілізації – проблему виживання і збереження навколишнього природного середовища. М. Кисельов наголошує на важливості розсудливості, відповідальності, обачності – якостей, яких “катастрофічно не вистачає нашому сучасникові” [4, с. 13].

Людина – продукт біологічної та соціальної еволюції; її життя залежить від спадковості й екологічних умов, які дедалі погіршуються. Шкідливі фактори викликають мутації на генних і хромосомних рівнях, наслідки – непередбачувані. З огляду на те, що у процесі вивчення більшості дисциплін теми практичних і лекційних занять не перетинаються з екологічною тематикою, необхідно активніше використовувати потенціал дисциплін гуманітарного циклу. Відтак, практичну роботу курсу “Основи педагогіки та психології” на тему “Функціональна асиметрія півкуль головного мозку” доцільно проводити за схемою “особистість – середовище – здоров’я”, а практичну роботу з визначення емпатичних тенденцій особистості – з позицій розуміння проблем довілля, співчуття до світу природи тощо. Цікавою для студентів є, наприклад, інформація щодо функціональної асиметрії півкуль головного мозку. У наукових колах має місце думка, що півкулі спочатку еквіпотенціальні, а як вони розвиватимуться – генетично зумовлено й індуковано іншими факторами; а також, що це популяційна якість: існують на землі етноси і популяції, які більше ліво- або правопівкулеві. Відтак, науковці припускають, що хвороби чи здоров’я представників тієї чи іншої популяції, їх успішність чи невдачі можуть перебувати у залежності від місцеперебування: якщо воно співпадає з їхньою генетикою – все гаразд, ні – постійні проблеми. Тобто, не зважаючи на великий спектр факторів формування асиметрії, всі вони зводяться до одного, найбільш важливого – здоров’я. Досліди, проведені на щурах, свідчать, що за умови позбавлення в певний період деяких критичних впливів довілля, асиметрія у тварин не розвивається. Якщо ж щурів активно стимулювати цими впливами, розвиватиметься виражена асиметрія, причому в дивних небезпечних функціях, зокрема в агресивній поведінці (за домінування правої півкулі виникає, наприклад, нахил до вбивства). Експеримент також підтверджує той факт, що існує безліч причин, пов’язаних з екологічними факторами, які викликають розвиток асиметрії мозку. Стосовно людини, то зміна балансу півкуль також може привести до певних психічних аномалій. Скажімо, на успішність людини

у процесі життя впливає манера спілкування з іншими людьми. Про легкість у спілкуванні не може йти мова, коли людина починає втрачати почуття гумору, адже гумор – це те, що досягається взаємодією півкуль. Оптимальний варіант діалогу можуть забезпечити лише обидві півкулі, до того ж тоді, коли вони працюють у злагоді.

У наукових працях констатується низький рівень валеологічної культури [11]. Відтак здоров'я як важливий показник конкурентоспроможності фахівця пропонується використовувати як фактор впливу на свідомість студентів. Власне здоров'я як дзеркальне відображення стану довкілля – такий підхід до проблеми може стати відправною точкою до зламу байдужості та справжнього піклування про стан природного середовища, сприятиме підвищенню уваги до нього.

1. *Борищук Є. М.* Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем : монографія / *Є. М. Борищук*. — Львів : Видавництво “Растр – 7”, 2007. — 435 с.
2. *Дерябо С. Д.* Две модели экологии / *С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин* // Человек, 1998. — № 1. — С. 34—40.
3. *Дерябо С. Д.* Экологическая педагогика и психология / *С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин*. — Ростов-на-Дону : Феникс, — 1996. — 480 с.
4. *Кисельов М. М.* Гуманістичні засади сучасної екології // Філософська думка. — 2000. — № 3. — С. 4—24.
5. *Ключка С. І.* Формування еколого-валеологічної компетентності студентів вищого технічного навчального закладу // Вісник Черкаського університету. Серія : педагогічні науки. — 2009. — Вип. 150. — С. 96—101.
6. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — 2002. — № 7. — С. 3—23.
7. *Мешко Г. М.* Формування компетентності здоров'язбереження майбутніх учителів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін / *Г. М. Мешко, О. І. Мешко* // Наукові записки РДГУ. — 2007. — Вип. 37. — С. 130—133.
8. *Оржеховська В. М.* Педагогіка здорового способу життя // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. — К. : Інститут інновац. технологій і змісту освіти, 2006. — Вип. 48. — С. 3-7.
9. Розвиток психоемоційної сталості молоді як запорука профілактики СНІДу, наркоманії, шкідливих звичок / *І. В. Іванова, С. П. Гвоздій, О. І. Бурденяк* [та ін.] // Проблеми освіти : Наук.-метод. зб. — К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. — Вип. 48. — С. 65-69.
10. *Шмалей С. В.* Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу : автореф. дис. доктора пед. наук : 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / *С. В. Шмалей*. — Київ, 2005. — 44 с.
11. *Шпирко Т. В.* Валеологічні аспекти життя // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. (кол. авт.). — К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. — Вип. 49. — С. 69-72.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2011

Н. Черновол

**Валеологические аспекты
профессиональной подготовки студентов**

Исследуется проблема осознания и понимания ценности здоровья в учебно-воспитательном процессе высшего технического учебного заведения.

Ключевые слова: валеология, профессиональное образование, инженер, здоровье, высшее техническое учебное заведение.

N. Chernovol

Valeological Aspects of Professional Training of Students

The author considers the problem of health value perception and understanding in the educational process of higher technical educational establishment.

Key words: valeology, vocational education, engineer, health, higher technical educational establishment.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор М. М. Солдатенко